

บทที่ 2

ผลงานการศึกษาและวิจัยที่เกี่ยวข้อง สมมติฐานและระเบียบวิธีวิจัย

งานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับแรงงานเด็ก หรือการเข้าร่วมกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจของเด็ก ในประเทศไทยที่ผ่านมา งานศึกษาส่วนใหญ่มุ่งที่จะศึกษาเกี่ยวกับสวัสดิภาพของแรงงานเด็กใน เขตกรุงเทพมหานครและเขตปริมณฑล และกลุ่มแรงงานเด็กเหล่านี้เป็นเด็กที่เคลื่อนย้ายมาจาก ชานบท โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่เข้ามาทำงานในภาคอุตสาหกรรมแบบหัตถกรรม และภาคบริการต่าง ๆ สำหรับการศึกษากี่ยวกับการใช้แรงงานเด็กในระดับต่างประเทศนั้นจะ เป็นการทบทวนการศึกษาวิจัยที่เจาะลึกถึงการจัดการต่าง ๆ ของแรงงานเด็กภายในครัวเรือน โดยเฉพาะการใช้แรงงานเด็กในภาคเกษตรกรรม สำหรับการตรวจสอบผลงานการศึกษาและ วิจัยนี้ จะกล่าวถึงเฉพาะการศึกษาที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับงานวิจัยเท่านั้น โดยแยกประเด็น เนื้อหาต่อไปนี้

2.1 เหตุผลของการเข้าสู่ตลาดแรงงานก่อนวัยอันสมควร

การศึกษาวิจัยถึงสาเหตุที่มีการใช้แรงงานเด็กและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาต่อหลังจากจบการศึกษาภาคบังคับแล้วนั้น ส่วนใหญ่จะพบว่าได้ข้อสรุปเดียวกัน กล่าวคือเด็กต้องเข้าสู่ ตลาดแรงงานก่อนวัยอันสมควร เนื่องจากครอบครัวมีฐานะยากจนเป็นสาเหตุที่สำคัญที่สุด ไม่ ว่าจะเป็นเด็กจากชนบทหรือเด็กในเมือง และเกิดจากการที่ระบบการศึกษาของไทยไม่สอดคล้องกับสภาพชนบท สำหรับเหตุผลอื่นนั้นจะกล่าวเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้เท่านั้น

2.1.1 ฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือน

เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การดำเนินชีวิตของแต่ละครัวเรือน มีความแตกต่างกันไป จากสภาพความจริงที่พบว่า ครัวเรือนในชนบทไทยจำนวนมากมีความเป็นอยู่อย่างแร้นแค้น หัวหน้าครัวเรือนมีระดับการศึกษาต่ำ เด็กในบางครัวเรือนต้องออกจากการศึกษากลางคัน จาก การศึกษาของ C.G. Calvert (1968) พบว่ากว่าร้อยละ 60 ของนักเรียนทั้งหมดที่จบการ ศึกษาภาคบังคับแล้วไม่ได้เรียนต่อ มีฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนต่ำ เด็กต้องทำงาน

ช่วยเหลือครัวเรือน ในทำนองเดียวกัน เข็ลอาร์ ยศโสมณ (2516) พบว่าเนื่องจากฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนไม่ดี จึงทำให้เยาวชนต้องประกอบอาชีพตั้งแต่เยาว์วัย การที่เด็กต้องขาดโอกาสในการศึกษาต่อหลังจากจบการศึกษาภาคบังคับแล้วนั้น เด็กเหล่านี้ต้องเริ่มชีวิตการทำงานตั้งแต่อายุน้อย ซึ่งกองแผนงานกรมสามัญศึกษาได้เสนอรายงานผลการวิเคราะห์เรื่องสาเหตุที่ทำให้การรับนักเรียนชั้น ม.1 ปีการศึกษา 2528 ลดลง ผลสรุปที่ได้คล้ายคลึงกับการวิจัยของกองแผนงาน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการดังนี้คือ ผู้ปกครองมีรายได้น้อย ต้องการให้บุตรหลานออกมาประกอบอาชีพหรือช่วยงานบ้าน และเมื่อเด็กเรียนสูงแล้วก็จะหางานทำไม่ได้ นอกจากนี้กรมการศึกษานอกโรงเรียนก็ได้รายงานผลการสำรวจ การติดตามผลกลุ่มเยาวชนที่จบ ป.6 แล้วไม่ได้เรียนต่อในปี 2529 พบว่าสาเหตุที่สำคัญที่ทำให้เยาวชนเหล่านั้น ไม่ได้เรียนต่อ เป็นเพราะผู้ปกครองไม่มีเงินส่งให้เรียน ส่วนหนึ่งมีความเห็นว่าออกมาทำงานดีกว่าเรียนต่อ เช่นเดียวกัน อุดม ภูประติษฐ์ (2521) ได้ทำการศึกษาในเรื่องโอกาสการเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า โอกาสทางการศึกษาของเด็กที่เรียนจบการศึกษาภาคบังคับในชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่จะศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 1 นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจของครัวเรือน และรวมถึงการเกรงว่าจะหางานทำไม่ได้เมื่อจบการศึกษาแล้ว

2.1.2 ระบบการศึกษา

จากการที่ระบบการศึกษาของประเทศ ไม่สอดคล้องกับสภาพชนบท กล่าวคือ ไม่ได้มุ่งที่จะตอบสนองความต้องการทางสังคมและเศรษฐกิจในท้องถิ่นที่เด็ก ๆ เหล่านี้อาศัยอยู่ เด็กต้องเรียนวิชาเดียวกันกับเด็กที่อยู่ในเมือง ความรู้ต่าง ๆ ที่ได้แทบจะไม่มีประโยชน์ เมื่อเขาต้องออกจากโรงเรียนเมื่อยังเด็ก เพื่อช่วยพ่อแม่ทำงานในทุ่งนาหรืองานบ้านก็ตาม ด้วยเหตุนี้บิดามารดาของเด็กในชนบทจึงไม่ค่อยนิยมส่งบุตรเข้าโรงเรียน สู้ให้เด็กทำงานดีกว่าที่จะไปนั่งเสียเวลาอยู่ในโรงเรียน โดยที่โรงเรียนไม่ได้สอนวิชาที่เกี่ยวข้องกับการหาเลี้ยงชีพให้แก่เด็กเลย ผู้ปกครองมักมองว่า การศึกษาเป็นการลงทุนที่ต้องรอผลตอบแทนในระยะยาว บางครัวเรือนกล่าวว่า (อรัทัย อาจอ่ำ และ Kerry Richter, 2532) เคยเห็นตัวอย่างของผู้ที่มีการศึกษาหรือผู้ที่เรียนจบในระดับสูง รวมทั้งสายอาชีพศึกษากลายเป็นกลุ่มคนที่มีคุณ

สมบัติสูงเกินไป ซึ่งไม่สอดคล้องกับประเภทงานที่มีอยู่ในชุมชนหรือตลาดแรงงานท้องถิ่น เพราะฉะนั้นคนกลุ่มนี้จึงต้องว่างงาน หรือไม่ก็ต้องละทิ้งท้องถิ่นของตนไปทำงานในเมืองหลวงหรือตามเมืองใหญ่ในภูมิภาค และนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2534) ได้กล่าวไว้ใน “นำภูมิปัญญาท้องถิ่นกลับคืนสู่ชุมชน ถึงเวลาแล้วหรือยัง?” ว่า โอกาสทางการศึกษามีได้หมายถึงการให้เด็กเรียนทุกอย่างเหมือนกัน แต่หมายถึงว่าแต่ละคนในท้องถิ่นมีโอกาสพัฒนาศักยภาพของตนเอง ตามพื้นฐานความเป็นจริง โดยมิได้เอาความต้องการของคนจากเมืองหลวงเพียงหยิบมือเดียวเป็นตัวกำหนดหลักสูตร ฉะนั้นการเมืององค์กรในท้องถิ่นเพื่อจัดการศึกษาของแต่ละท้องถิ่น จะเป็นองค์กรที่มีประสิทธิภาพสามารถตอบสนองชาวบ้านได้อย่างแท้จริง ซึ่งก็เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าระบบการศึกษาของไทยเป็นการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางมากเกินไป

เมื่อพิจารณากระบวนการศึกษาที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันนี้ที่กำหนดอายุเกณฑ์ขั้นต่ำสำหรับเข้าเรียนชั้นประถมศึกษา 6 ขวบ และเด็กจะจบการศึกษาภาคบังคับเมื่ออายุ 13 ปี เป็นอย่างช้า เด็กในครัวเรือนที่ยากจนจำเป็นต้องออกมาอยู่นอกกระบวนการศึกษา และบางส่วนต้องเข้าสู่ตลาดแรงงานตั้งแต่ยังเยาว์วัยด้วยความจำเป็นทางเศรษฐกิจของครัวเรือน กว่าครึ่งหนึ่งของเด็กไทยที่จบประถมศึกษาแล้วไม่ได้เรียนต่อในระดับมัธยมศึกษา อัตราส่วนการเข้าเรียนในระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย นับว่าต่ำที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศอาเซียนอื่น ๆ (ตารางที่ 2.1) และมีอัตราส่วนเพียงประมาณครึ่งหนึ่งของอัตราส่วนในประเทศเกาหลีใต้ เมื่อครั้งที่เกาหลีใต้มีรายได้ต่อหัวเท่ากับระดับที่เป็นอยู่ในประเทศไทยในปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2533 พบว่าร้อยละ 83 ของแรงงานในประเทศไทย มีการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่าเท่านั้น

ตารางที่ 2.1 อัตราการศึกษาในระดับต่าง ๆ ของกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน (1988)

ประเทศ	ระดับประถมศึกษา	ระดับมัธยมศึกษา	ระดับอุดมศึกษา
ไทย (1990)	95	29	10
เกาหลีใต้	104	87	37
สิงคโปร์	111	69	12
ฮ่องกง	106	74	13
อินโดนีเซีย	119	48	7
มาเลเซีย	102	57	7
ฟิลิปปินส์	110	71	28

ที่มา : สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2534.

ระบบการศึกษาของไทยในปัจจุบันไม่ได้มีการกีดกัน หรือแบ่งแยกโอกาสทางการศึกษา ระหว่างเพศชายและเพศหญิง ดังนั้นผู้ที่เข้ารับการศึกษาระดับประถมศึกษาของเพศชายและหญิง จึงมีจำนวนใกล้เคียงกันมาก อย่างไรก็ตามสำหรับในภาคชนบทแรงงานหญิงยังมีความจำเป็นสำหรับ งานบ้านและในการเกษตรอยู่ไม่น้อย ประกอบกับความเชื่อและทัศนคติดั้งเดิมของสังคม โดยทั่วไปที่กำหนดให้ผู้ชายมีบทบาทเป็นผู้นำในการหารายได้เลี้ยงดูครอบครัว ในขณะที่บทบาทของหญิง ถูกสังคมนิยามให้จำกัดอยู่ในบทบาทของแม่และภรรยา ซึ่งมีหน้าที่บริการสำหรับชีวิตประจำวัน ให้แก่สมาชิกในครอบครัวของตน ซึ่งเป็นที่เชื่อกันว่าเป็นเหตุทำให้เยาวชนหญิงจำนวนไม่น้อยที่ ต้องออกจากการศึกษาในระบบเมื่อสำเร็จการศึกษามัธยม (เทียนฉาย กิระนันท์, 2531)

2.2 อัตราผลตอบแทนจากการลงทุนทางการศึกษา

การวิเคราะห์อัตราผลตอบแทนจากการลงทุนทางการศึกษา เป็นวิธีการหนึ่งที่ใช้ ประกอบการวางแผนทางการศึกษา เป็นการแสดงให้เห็นสภาพการใช้เงินลงทุนในโครงการ

ต่าง ๆ ว่าก่อให้เกิดผลตอบแทนต่อสังคม และต่อบุคคลมากน้อยแตกต่างกันเพียงใด โดยถือว่าการศึกษาล่าเรียนเป็นการลงทุนชนิดหนึ่ง เรียกว่าทุนมนุษย์ (human capital) ทั้งนี้ โดยมีแนวความคิดที่ว่า การที่คนเราลงทุนลงแรงศึกษาเล่าเรียนทุกวันนี้ก็เพื่อให้มีรายได้หรือเพิ่มผลผลิตต่อไปในอนาคต

สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวกับการคำนวณหาอัตราผลตอบแทนจากการลงทุนทางการศึกษาที่เป็นเรื่องแรกนั้น เป็นงานของ Mark Blaug (1971) ซึ่งหาอัตราผลตอบแทนจากการลงทุนทางการศึกษาทุกระดับและทุกประเภทการศึกษาโดยใช้สมการถดถอยของรายได้ที่คำนวณจากข้อมูลที่ได้จากการสำรวจกลุ่มตัวอย่าง ในกรุงเทพฯพบว่าอัตราผลตอบแทนทางสังคมระดับประถมศึกษา มีค่าสูงกว่าระดับอื่น ๆ ในขณะที่การวิเคราะห์ของศุภชัย พานิชภักดิ์ (2529) กลับแสดงให้เห็นว่าอัตราผลตอบแทนทางสังคมระดับมัธยมศึกษาตอนต้นมีค่าสูงที่สุด ทั้งนี้เป็นผลมาจากความแตกต่างของข้อมูลและวิธีการที่ใช้ในการคำนวณหาอัตราผลตอบแทน George Psacharopoulos (อ้างไว้ใน คำใช้จ่ายและผลตอบแทนจากการลงทุนทางการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษา กองวิจัยการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานกรัฏมนตรี, 2532) ได้ติดตามรวบรวมและศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับอัตราผลตอบแทนจากการลงทุนทางการศึกษาที่ได้จัดทำขึ้นในประเทศต่าง ๆ ทั้งประเทศที่พัฒนาแล้วและประเทศที่กำลังพัฒนา โดยตลอด และผลจากการศึกษาของเขาส่วนใหญ่สอดคล้องกันคือพบว่า ประเทศที่กำลังพัฒนามีผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ที่เกิดจากการลงทุนทางการศึกษาน้อยกว่าประเทศอุตสาหกรรมหรือประเทศที่พัฒนาแล้ว และเมื่อนำมาเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างระดับการศึกษาพบว่า การประถมศึกษาให้ผลตอบแทนสูงสุดในเกือบทุกประเทศ ในขณะที่การศึกษาระดับอุดมศึกษาให้ผลตอบแทนต่ำอย่างมากในเกือบทุกประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่พัฒนาแล้ว ดังนั้น George Psacharopoulos จึงเสนอแนะให้ประเทศเหล่านี้ขยายการศึกษาระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา โดยให้เหตุผลว่าการขยายการลงทุนสำหรับการศึกษาทั้ง 2 ระดับจะเป็นผลดีต่อเศรษฐกิจของประเทศ

การศึกษาในระดับประถมศึกษาเป็นการศึกษาที่ใช้เงินลงทุนต่ำที่สุด เมื่อเทียบกับการศึกษาระดับอื่น ๆ กล่าวคือเงินที่ใช้จัดการศึกษาให้กับนักเรียน 12 คนในโรงเรียนประถมศึกษา

ถ้านำไปให้โรงเรียนมัธยมศึกษาจะรับนักเรียนได้ 9 คน และถ้านำไปให้นักศึกษาในมหาวิทยาลัย จะรับนักศึกษาได้เพียง 1 คนเท่านั้น (อ้างแล้ว) ถึงกระนั้นก็ตามก็ยังมีแรงผลักดันทางสังคม และทางการเมือง เพื่อที่จะให้เปิดหรือขยายการศึกษาระดับวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยออกไปอีก มากกว่าการคำนึงถึงผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ในขณะที่การขยายโอกาสทางการศึกษาภาค บังคับจาก 6 ปีเป็น 9 ปี เป็นเรื่องที่ต้องถกเถียงและถูกวิพากษ์วิจารณ์มากในวงการศึกษาดัง ความเป็นไปได้ และความพร้อมของผู้ให้และผู้รับ เมื่อเด็กจบการศึกษาในระดับนี้แล้วถือว่าโต พอที่จะทำงานให้ครอบครัว หรือสามารถเข้าสู่ตลาดแรงงานได้แล้ว ซึ่งเป็นการสอดคล้อง กับที่ประกาศของกระทรวงมหาดไทยฉบับล่าสุด (2533) ที่ให้ประกาศว่า "ห้ามนายจ้างรับเด็ก อายุต่ำกว่าสิบสามปีบริบูรณ์เป็นลูกจ้าง" (เติมกำหนดอายุ 12 ปี บริบูรณ์)

โดยทั่วไปมักเชื่อกันว่า เด็กชนบทที่อยู่ในครัวเรือนที่ยากจนและไม่มีโอกาสได้ศึกษาต่อ ไม่ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมภาคเกษตรนัก แม้ว่าจะเป็นการเกษตรของครัวเรือนเองก็ตามเพราะ งานเหล่านี้เป็นงานหนักที่ต้องอยู่กลางทุ่ง และเป็นงานที่ไม่ได้รับค่าจ้างหรือผลตอบแทนที่เป็น ตัวเงิน ทำให้เด็กมุ่งที่จะเข้าสู่ตลาดแรงงานที่มีรายได้ประจำ การเข้าสู่ตลาดแรงงานของ เด็กที่ก่อให้เกิดรายได้ต่อครัวเรือนนี้ถือเป็นต้นทุนค่าเสียโอกาสของการศึกษา กล่าวคือหาก เด็กได้รับการศึกษาก็อาจจะสูญเสียรายได้อันสำคัญโดยเฉพาะในครัวเรือนที่ยากจน

2.3 แรงงานเด็กในภาคอุตสาหกรรม

งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแรงงานเด็กในภาคอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ที่ผ่านมา พบว่าเด็กมัก จะถูกเอารัดเอาเปรียบหรือถูกกดขี่ขูดรีดจากนายจ้าง การได้รับค่าจ้างตอบแทนไม่เหมาะสม เด็กมักจะถูกจ้างให้ทำงานในสถานประกอบการที่ตั้งขึ้นโดยไม่ได้รับอนุญาตตามกฎหมาย และ กลุ่มเด็กเหล่านี้ส่วนใหญ่จะมาจากภูมิภาคหรือตามชนบท ซึ่งกระบวนการเข้าสู่ตลาดแรงงาน ของเด็กชนบท มีงานศึกษาวิจัยที่ได้กล่าวถึง เช่นงานของกองแรงงานหญิงและเด็ก กรมแรงงาน (2530) สายสุวี จุติกุล (2527) ปราณี ทินกร (2524) และอรทัย อาจอ้า (2532) สรุปได้ดังนี้

2.3.1 กระบวนการเข้าสู่ตลาดแรงงานของเด็กชนบท

1. มาทักนายหน้า นายหน้าในที่นี้หมายถึงผู้ที่ได้รับค่าตอบแทนจากการนำเด็กเข้าทำงานหรือส่งเด็กให้สำนักงานจัดหางาน ส่วนใหญ่นายหน้าจะหาเด็กไปส่งให้สำนักงานจัดหางานมากกว่าที่จะส่งให้นายจ้างโดยตรง
2. เด็กมากับบิดามารดา ญาติ เพื่อน หรือเพื่อนบ้าน กรณีนี้ผู้ที่พาเด็กมาทำงานอาจจะเคยทำงานในโรงงานนั้นมาก่อนแล้วกลับไปรับเด็กมาด้วย เมื่อเด็กได้งานแล้วก็จะรับค่าจ้างของเด็กล่วงหน้าแล้วกลับภูมิลำเนาของตน (ส่วนมากมักจะเป็นบิดามารดา)
3. นายจ้างไปรับด้วยตนเองถึงภูมิลำเนาของเด็ก กรณีนี้ส่วนมากนายจ้างจะมีความสัมพันธ์กับหมู่บ้านของเด็กมาเป็นเวลานาน หรือรู้จักสนิทสนมกับลูกจ้างคนใดคนหนึ่งซึ่งเป็นผู้จัดเตรียมเด็กไว้ให้
4. เด็กมาทำงานทำด้วยตนเอง ส่วนมากมักจะเป็นเด็กชาย ส่วนเด็กหญิงมีบ้างถ้าเป็นเด็กโตและเคยมาทำงานหรือเคยมาเที่ยวแล้วเด็กเหล่านั้นก็จะหางานทำเอง ซึ่งส่วนใหญ่มักจะมีปัญหาเกี่ยวกับทางบ้าน

สุมันตา เบเนอรัจ (2525) กล่าวว่า ปัจจัยที่เอื้อให้เกิดการเอา راحتเอาเปรียบแรงงานเด็กก็คือสำนักงานจัดหางานซึ่งเป็นตัวเชื่อมระหว่างเด็กกับนายจ้าง และคอยเกลี้ยกล่อมให้ชาวบ้านเห็นว่าลูกหลานของตนสามารถหาเงินได้ แทนที่จะมัวเสียเวลาเรียนหนังสือ พ่อแม่จะยอมให้ลูกไปกับนายหน้า โดยที่ได้รับความตอบแทนเป็นเงินก้อนล่วงหน้าอาจจะ เป็นเดือนหรือปีตามทีตกลงกัน และจากการศึกษาเรื่องสวัสดิภาพและพัฒนาการของแรงงานเด็กในสถานประกอบการอุตสาหกรรมการผลิต (สายสุรี จุติกุล, 2529) พบว่า วิธีการที่นายจ้างใช้เพื่อให้ได้เด็กมานั้น จะใช้วิธีการต่าง ๆ มากกว่า 1 วิธี และวิธีการสำคัญวิธีหนึ่งคือการติดต่อผ่านลูกจ้างที่ทำงานอยู่ในสถานประกอบการของตน หรือผ่านลูกจ้างซึ่งเคยทำงานอยู่ให้พาเด็กมาสมัครงาน สำหรับการเกณฑ์ในการคัดเลือกนั้นปรากฏว่าไม่มีเกณฑ์ที่แน่นอน และเป็นที่น่าสังเกตว่านายจ้างมีความต้องการเด็กหญิงมากกว่าเด็กชาย

2.3.2. ลักษณะการจ่ายค่าจ้างของแรงงานเด็ก

สำหรับลักษณะการจ่ายค่าจ้างของแรงงานเด็ก (วิชัย โสสุวรรณจินดา, 2528)

ได้สรุปว่ามีการจ่ายกันทั่วไป 3 รูปแบบคือ

1. ค่าจ้างรายปี พ่อแม่หรือผู้ปกครองที่นำเด็กมาส่ง โรงงานหรือสถานประกอบการจะรับเงินจำนวนหนึ่งจากนายจ้างทันทีสำหรับเป็นค่าจ้างปีแรก นายจ้างบางโรงงานมักจะทำสัญญากับสำนักจัดหางานหรือผู้ปกครองที่ส่งเด็กมาให้
2. ค่าจ้างรายเดือนหรือรายวัน เด็กจะได้รับค่าจ้างมากขึ้นขึ้นอยู่กับระยะเวลาการทำงานและผลงานของเด็กแต่ละคน
3. ค่าจ้างรายชิ้น นายจ้างอาจจ่ายค่าจ้างตามผลงาน โดยคำนวณเป็นหน่วย การจ่ายค่าจ้างโดยวิธีนี้จะเป็นการเร่งให้เด็กต้องทำงานเพิ่มมากขึ้น

นอกจากค่าจ้างแล้ว เด็กควรจะได้รับค่าล่วงเวลาด้วยเมื่อต้องทำงานเกินเวลาทำงานปกติ แต่ในการทำงานของแรงงานเด็กนายจ้างมักไม่จ่ายค่าล่วงเวลา แม้จะมีการบังคับให้เด็กต้องทำงานเกินเวลา ซึ่งเป็นการฝ่าฝืนกฎหมายแรงงาน ส่วนสวัสดิการอื่น ๆ นั้น นายจ้างจะจัดให้เพียงมาตรฐานขั้นต่ำเท่านั้น

2.3.3 ประเภทของงาน สวัสดิภาพและสวัสดิการของแรงงานเด็ก

งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการใช้แรงงานเด็ก ส่วนใหญ่มุ่งเน้นแรงงานเด็กที่เคลื่อนย้ายมาจากชนบทเข้ามาทำงานในกรุงเทพมหานคร หรือในเขตเมืองใหญ่ของประเทศ งานวิจัยที่ให้ความสนใจศึกษาเกี่ยวกับแรงงานเด็กในภาคอุตสาหกรรม ที่อยู่นอกเขตกรุงเทพมหานครได้แก่ งานวิจัยของ อรทัย อาจอ้า และ Kerry Richter (2532) เป็นการศึกษาถึงแรงงานเด็กในภาคอุตสาหกรรมประมง : กรณีศึกษาจังหวัดสมุทรสาคร วัตถุประสงค์ทั่วไปเช่นเดียวกับการศึกษาในงานชิ้นอื่น ๆ แต่ที่สำคัญและแตกต่างออกไปคือการพยายามศึกษาคุณลักษณะต่างๆ ของครัวเรือนที่เชื่อว่าเป็นตัวกำหนดการเข้าร่วมในกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจของเด็ก และศึกษาถึงสภาวะการณต่างๆ ของแรงงานเด็กเคลื่อนย้ายมาจากจังหวัดใกล้เคียง เด็กที่ทำการศึกษาอายุอยู่ระหว่าง 11-17 ปี ที่เป็นแรงงานเด็กและเยาวชน ปรากฏว่าจำนวนคนงานทั้งหมดในสถานประกอบการประมง 272 แห่ง ในเขตเทศบาลเมืองสมุทรสาคร พบว่ามีจำนวนคนงาน 7,068 คน เป็นแรงงานเด็กจำนวน 1,600 คน หรือร้อยละ 23 สถานประกอบการส่วนใหญ่จะเป็นขนาดเล็กและขนาดกลาง งานที่ทำเป็นงานที่ไม่ต้องใช้ทักษะ เป็นงานที่ซ้ำซาก

จำเจ คนงานส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ในสถานประกอบการบางแห่งนิยมใช้แรงงานเคลื่อนย้ายมากกว่าแรงงานท้องถิ่น มีช่วงเวลาการทำงานที่ยาวนาน ประมาณร้อยละ 75 ได้ค่าจ้างแรงงานต่ำ โดยเฉลี่ยแล้วได้ 937 บาทต่อเดือน หรือ 36* บาทต่อวัน ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับแรงงานเด็กที่ทำอยู่ในภาคอุตสาหกรรมการผลิตอื่น ๆ ในเขตกรุงเทพมหานครแล้วยังสูงกว่า แต่ก็ยังต่ำกว่าค่าจ้างแรงงานขั้นต่ำของประเทศ ซึ่งค่าจ้างขั้นต่ำของประเทศในขณะนั้นเท่ากับ 78 บาทต่อวัน เด็กที่ทำการศึกษานั้นนอกจากเป็นเด็กและเยาวชนในท้องถิ่นแล้ว ยังเป็นเด็กที่เคลื่อนย้ายมาจากจังหวัดอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง เด็กกลุ่มนี้จะเดินทางไป-กลับ ส่วนเด็กที่มาจากไกล ๆ จำเป็นต้องพักอยู่ในที่ทำงาน และต้องทำงานตั้งแต่เช้าประมาณตี 4 หรือตี 5 และสิ้นสุดการทำงานแต่ละวันในตอนค่ำประมาณ 6 โมงถึงสองหรือสามทุ่มโดยไม่มีเวลาพักผ่อน

งานศึกษาวิจัยแรงงานเด็กอีกชิ้นหนึ่งที่ทำในภูมิภาคคือ งานของเบญจมา จิรภัทรพิมล และคณะ (2531) ได้ทำการศึกษาในหัวข้อ "การใช้แรงงานเด็กและผู้หญิง : ทิศทางการพัฒนาชนบท และการขยายตัวของเมืองเชียงใหม่ บนพื้นฐานของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว" ในส่วนของแรงงานเด็ก พบว่ามีการจ้างเด็กให้ทำงานต่าง ๆ ในตัวเมืองเชียงใหม่ แม้ว่าจะมีจำนวนไม่มากเท่ากับกรุงเทพมหานคร เนื่องจากเชียงใหม่มีโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ ไม่มากนัก งานต่าง ๆ ที่มีเด็กรับจ้างทำในเชียงใหม่ได้แก่ งานในโรงงาน ชายของหน้าร้าน พนักงานเสิร์ฟ ซ่อมรถ และเร่ขายดอกไม้ จากงานวิจัยจากตัวอย่างที่คัดเลือกมา พบว่ามีการใช้แรงงานเด็กในงานเร่ขายดอกไม้มากที่สุด และเป็นเด็กกลุ่มที่มีอายุโดยเฉลี่ยน้อยที่สุดในด้านสภาพการใช้แรงงานเด็กในงานประเภทต่าง ๆ ยังอยู่ในสภาพที่ไม่ดีซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1. มีการใช้แรงงานเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 12 ปี ได้แก่ เด็กเร่ขายดอกไม้ มีอายุต่ำสุด 4 ขวบ ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์ที่กฎหมายได้กำหนดไว้
2. เด็กส่วนใหญ่ (ร้อยละ 74) ทำงาน 7 วัน/สัปดาห์ แสดงว่าเด็กไม่มีวันพักผ่อนเลยใน 1 สัปดาห์

3. เด็กบางอาชีพอื่นได้แก่ งานเร่ขายดอกไม้และพวงมาลัย เด็กต้องทำงานเลิกดึกมากคือหลังเที่ยงคืนไปแล้ว

4. มีจำนวนชั่วโมงการทำงานที่ยาวนานกว่าที่ควรจะเป็น โดยเฉลี่ย 9.47 ชั่วโมงต่อ 1 วัน

5. ค่าแรงที่ได้รับต่ำมากคือ เด็กขายดอกไม้ ได้เฉลี่ยเดือนละ 355.35 บาท ผู้ที่ทำงานกับพ่อแม่จะไม่ได้รับค่าจ้าง และบางคนที่ไม่ได้รับเงินค่าจ้างเพราะนายจ้างอ้างว่าเด็กอยู่ในระยะฝึกงาน

เงินส่วนใหญ่ที่เด็กได้รับจะให้พ่อแม่หรือญาติ ซึ่งสอดคล้องกับเหตุผลที่ว่าเด็กส่วนใหญ่ร้อยละ 78 มาทำงานเพราะพ่อแม่ผู้ปกครองต้องการให้ทำและต้องการหาเงินให้ครอบครัวหรืออาจกล่าวอีกนัยได้ว่า ความยากจนของครอบครัวเป็นสาเหตุสำคัญที่ผลักดันให้เด็กทำงาน

งานวิจัยอีกชิ้นหนึ่งที่ทำการศึกษาถึงบทบาททางเศรษฐกิจของเยาวชนในชนบทโดยตรงคืองานวิจัยของเดช กาญจนางกุล (2534) การวิจัยใช้กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุตั้งแต่ 11-25 ปี ที่มีสถานภาพโสดของจังหวัดเชียงใหม่ โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเยาวชนจำนวน 120 คน ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในท้องที่ตำบลชี้เหล็ก อำเภอแม่แตง และตำบลบ้านกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าลักษณะการประกอบอาชีพของเยาวชนในชนบท มีลักษณะหลากหลายแตกต่างกันไปจากการประกอบอาชีพของบิดามารดามากพอสมควร ปัจจุบันมีเยาวชนร้อยละ 12.5 ที่ต้องอพยพไปทำงานหารายได้นอกหมู่บ้านของตนเอง และงานที่ทำได้แก่ การรับจ้าง พนักงานขายร้านอาหาร เลี้ยงเด็ก ปั่นน้ำมัน เย็บเสื้อผ้า ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ลูกจ้างซ่อมเครื่องยนต์และค้าขายเป็นต้น ครึ่งหนึ่งของเยาวชนที่ทำการศึกษาร้อยละ 29 ไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเองมีรายได้ต่ำคือเฉลี่ย 24,400 บาทต่อปี อาชีพที่ทำส่วนใหญ่ร้อยละ 81 ไม่ได้มีการฝึกอบรมวิชาชีพมาก่อน ร้อยละ 83 ต้องการฝึกอาชีพในด้านต่าง ๆ อาทิเช่น การตัดเย็บเสื้อผ้า การเกษตรแผนใหม่ ช่างซ่อมเครื่องยนต์ ช่างก่อสร้าง ช่างไฟฟ้า ทำขนม ช่างตัดผม และช่างเสริมสวย การวิจัยนี้เป็นเพียงการศึกษารวมของเด็กและเยาวชนในชนบทเท่านั้น ไม่ได้มีการเจาะลึกถึงในระดับจุลภาคและมหภาค คือศึกษาทั้งด้านครัวเรือนของเด็กและตลาดแรงงานที่เด็กทำอยู่

สำหรับการศึกษาร่วมแรงงานเด็กในเขตกรุงเทพมหานคร สายสุรี จุติกุล (2529) ได้ศึกษาเรื่องสวัสดิภาพและพัฒนาการของแรงงานเด็ก ในสถานประกอบการอุตสาหกรรมผลิต โดยทำการศึกษาระหว่าง 12 ปี ถึงอายุไม่เกิน 15 ปี ส่วนใหญ่จะเป็นเพศหญิง แรงงานเด็กในสถานประกอบการผลิต ไม่ได้รับสวัสดิการที่พึงได้รับตามที่กฎหมายคุ้มครองแรงงานกำหนดไว้อย่างครบถ้วนและเพียงพอ ร้อยละ 84 ต้องทำงานเกินวันละ 8 ชั่วโมง และร้อยละ 8.6 ต้องทำงานระหว่างเวลา 22.00-06.00 น. ซึ่งเป็นเวลาที่กฎหมายห้ามงานที่แรงงานเด็กทำเป็นงานง่าย ๆ แต่ซ้ำซากจำเจและต้องอยู่ในอริยบทที่ไม่เหมาะสม ร้อยละ 37 ต้องทำงานล่วงเวลา และอีกส่วนหนึ่งต้องทำงานในวันหยุด เด็กต้องทำงานเกี่ยวข้องกับสิ่งคุกคามสุขภาพอนามัย นายจ้างส่วนใหญ่ยังไม่ได้จัดสวัสดิการตามกฎหมายอย่างครบถ้วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งขาดสวัสดิการด้านการป้องกันอันตรายจากการทำงาน นอกจากนี้เด็กส่วนใหญ่พักอาศัยอยู่ในสถานประกอบการที่แออัดคับแคบซึ่งนายจ้างจัดทำให้ ส่วนด้านพัฒนาการนั้นพบว่าเด็กส่วนใหญ่มีพัฒนาการทางร่างกาย และสภาพพัฒนาการทางร่างกายไม่แตกต่างจากเด็กไทยในชนบททั่ว ๆ ไป

การทำงานในร้านอาหาร สุรางค์รัตน์ วศินารมภ์ และภาวนา พัฒนศรี (2529) ได้ศึกษาเกี่ยวกับสภาพการทำงานและแนวโน้มพฤติกรรมของแรงงานเด็กที่ทำในตลาดโต้รุ่ง ในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่ามีกิจการขายอาหารแผงลอยจำนวน 55 แห่ง ที่มีการใช้แรงงานเด็กโดยที่เด็กมีอายุตั้งแต่ 10-14 ปี ทำงานในกิจการทั้งสิ้น 100 คน ส่วนใหญ่เป็นแรงงานหญิงมากกว่าแรงงานชาย ร้อยละ 30 มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 37 เข้ามาทำงาน โดยทำสัญญากับนายจ้าง ร้อยละ 73 ทำงานทุกวัน โดยไม่มีวันหยุด ทำงานเฉลี่ยวันละ 11.23 ชั่วโมง จำนวนร้อยละ 61 ทำงานล่วงเวลาโดยไม่ได้รับค่าตอบแทน ค่าจ้างที่ได้รับต่ำสุดวันละ 10 บาท สูงสุดได้รับวันละ 50 บาท ร้อยละ 94 ได้รับสวัสดิการด้านอาหารจากนายจ้าง

งานศึกษาวิจัยอีกชิ้นหนึ่งที่เกี่ยวกับแรงงานเด็ก เป็นงานของกองวิชาการและวางแผนกรมแรงงาน (2525) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับสภาพการจ้างงานของแรงงานหญิง และเด็กในอุตสาหกรรมการผลิตกระดาษ ผลิตภัณฑ์กระดาษและการพิมพ์ การผลิตสิ่งทอและสิ่งถัก และ

ผลิตภัณฑ์อาหารในสถานประกอบการเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 72 แห่ง จำนวนลูกจ้าง 306 คน ปรากฏว่ามีการใช้แรงงานเด็กในสถานประกอบการดังกล่าวน้อยมากหรือแทบไม่มีเลย นายจ้างในสถานประกอบการหลายแห่งให้เหตุผลว่า ที่ไม่ใช้แรงงานเด็กทำงานเป็นเพราะภาพพจน์ของนายจ้างที่มีการใช้แรงงานเด็กในสังคมค่อนข้างเสื่อมเสีย และมีความยุ่งยากในการใช้แรงงานเด็กทำงานตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งจ้างแล้วก็ยังมีปัญหาอยู่อีก

2.4 แรงงานเด็กในภาคเกษตรกรรม

ประเทศไทยเป็นประเทศที่กำลังพัฒนาเศรษฐกิจขั้นพื้นฐาน เป็นเศรษฐกิจในแบบเกษตรกรรมโดยมีลักษณะความเป็นชนบทอยู่มาก ซึ่งคนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่าคงมีปัญหาน้อยเมื่อเทียบกับแรงงานเด็กในเขตเมือง งานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับแรงงานเด็กในภาคเกษตรกรรมมีน้อย งานวิจัยเกี่ยวกับแรงงานเด็กในภาคเกษตรกรรมที่สำคัญชิ้นหนึ่งคืองานของ สายสุวี จุติกุล และคณะ (1987) รายงานว่าเด็กในภาคเกษตรกรรมที่สำรวจร้อยละ 59 ถูกพ่อแม่/เมียยัดยัดต่าง ๆ นานา ร้อยละ 62 ได้รับอุบัติเหตุจากการทำงานโดยเฉพาะการถูกมีดบาด/ตัด และอุปกรณ์อื่น ๆ ทางภาคเกษตร ร้อยละ 41.6 มีความรู้สึกเบื่อในงานที่ตนทำอยู่ และปรารถนาที่จะเปลี่ยนไปทำงานอย่างอื่น

สำหรับงานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแรงงานเด็กในต่างประเทศนั้น พบว่ามีความแตกต่างจากงานศึกษาวิจัยของประเทศไทยอยู่บ้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาเจาะลึกถึงการจัดการต่าง ๆ ภายในครัวเรือนของแรงงานเด็กที่มักจะมุ่งเน้นไปที่การใช้แรงงานเด็กในภาคเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ดังงานของคริสเตนสัน และฆัวเรซ (Christenson & Juarez, 1987) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการเข้าร่วมแรงงานของเด็ก และเศรษฐกิจในครัวเรือนของประเทศเม็กซิโก พบว่าครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำจะมีอัตราการเข้าร่วมในกำลังแรงงานของเด็กสูง สำหรับเด็กชนบทในบังคลาเทศ เคน (Cain, 1977) ได้ทำการศึกษาถึงกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจของเด็กในหมู่บ้าน ชาร์ โทपालปุร์ (Char Gopalpur) จำนวนเด็กที่ทำการศึกษาคือ เด็กชาย 166 คน และเด็กหญิง 130 คน พบว่าเด็กต้องทำงานหนักและทำงานเป็นเวลานานทั้งงานบ้านและงานเกษตรของครัวเรือน การเข้าร่วมกิจกรรมของเด็กจะมีมากขึ้นตามอายุที่สูงขึ้น

เด็กหญิงและเด็กชายมีการเข้าร่วมกิจกรรมแต่ละประเภทแตกต่างกัน โดยที่เด็กหญิงส่วนใหญ่จะทำงานบ้าน งานในไร่ นา หมูบ้านที่ Cain เลื่อนนี้เป็นหมู่บ้านที่ค่อนข้างยากจน คราวเรือนส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตร และเป็นหมู่บ้านที่ไม่มีระบบชลประทาน ส่วนเด็กชายบทของประเทศบอสวานา (Chernichovsky, 1985) นั้น เด็กหญิงจะมีโอกาสเข้าเรียนมากกว่าเด็กชาย ทั้งนี้เนื่องจากเด็กหญิงมีหน้าที่ในการทำงานหารายได้ และยังพบอีกว่าเด็กในครอบครัวใหญ่ เข้าเรียนเป็นสัดส่วนสูงกว่าเด็กในครอบครัวเล็ก

งานศึกษาอีกชิ้นหนึ่ง (Donald J. Bogue, 1969) ซึ่งจะเป็นสิ่งยืนยันได้ว่าการใช้แรงงานเด็ก พบว่าประเทศที่เป็นสังคมเกษตรกรรมมีการใช้แรงงานเด็กหญิงในรูปของการทำงานให้กับครอบครัว โดยมีได้รับค่าจ้างตอบแทน โดยเฉพาะเมื่ออายุ 10-19 ปี และพบว่าอัตราเข้าร่วมในกำลังแรงงานสำหรับสตรีสูงสุดนั้นพบในที่ ๆ มีวัฒนธรรมแบบชนบทมาก เช่น ในเอเชียตอนใต้ แอฟริกา สตรีจะทำงานหนักในงานด้านเกษตรกรรม

สรุปได้ว่าการศึกษาในอดีต โดยเฉพาะในประเทศไทย ชี้ให้เห็นว่าอุปสงค์ของการศึกษาต่อจากภาคบังคับต่ำ เพราะฐานะเศรษฐกิจของครัวเรือนยากจน และหลักสูตรการศึกษาของประเทศไม่สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นที่เด็ก ๆ เหล่านั้นอาศัยอยู่

จากการทบทวนผลงานที่เกี่ยวข้องปรากฏว่า ยังไม่มีการศึกษาถึงต้นทุนค่าเสียโอกาสของการศึกษาของเด็กชนบทที่อยู่ในครัวเรือนที่ยากจน และไม่มีโอกาสได้เรียนต่อ ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะทำการศึกษาดัง กิจกรรมเชิงเศรษฐกิจและการลงทุนเพื่อการศึกษาของเด็กในชนบทเชิงใหม่ ตลอดจนการศึกษาถึงต้นทุนค่าเสียโอกาสในการศึกษาของเด็กที่ขาดโอกาสในการศึกษาต่อหลังจากจบการศึกษาภาคบังคับด้วย เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการที่ได้เริ่มโครงการขยายโอกาสทางการศึกษาออกเป็น 9 ปี เพื่อให้เด็กมีโอกาสอยู่ในโรงเรียนมากขึ้น แทนที่จะต้องเข้าสู่ตลาดแรงงานตั้งแต่ยังเยาว์วัย

2.5 สมมุติฐาน

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ตั้งสมมุติฐานไว้ดังนี้คือ

1. โอกาสทางการศึกษาของเด็กชายมีระดับสูงกว่าเด็กหญิง และครัวเรือนจะลงทุน

การศึกษาให้แก่ผู้ชายมากกว่าผู้หญิง

2. ต้นทุนค่าเสียโอกาสทางการศึกษาของเด็กหญิงสูงกว่าเด็กชาย และกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจของเด็กหญิงมีระดับสูงกว่าเด็กชาย

การศึกษาในส่วนนี้ ได้แยกแนวความคิดเป็นประเด็นที่เกี่ยวกับกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจ กระบวนการเข้าสู่แรงงาน การลงทุนและค่าใช้จ่ายในการศึกษาดังนี้

กิจกรรมเชิงเศรษฐกิจ

กิจกรรมเชิงเศรษฐกิจในที่นี้จะหมายถึง งานที่ได้รับผลตอบแทนเป็นตัวเงินและงานที่ไม่ได้รับผลตอบแทนเป็นตัวเงินแต่มีต้นทุนค่าเสียโอกาส หากไม่มีสมาชิกในครัวเรือนทำก็ต้องจ้างให้ผู้อื่นทำแล้วจะต้องจ่ายผลตอบแทนให้จำนวนหนึ่ง กิจกรรมเชิงเศรษฐกิจในกรณีศึกษานี้ หมายถึงกิจกรรมดังต่อไปนี้

1. งานบ้าน รวมถึงแต่การเตรียมการประกอบอาหาร การดูแลบ้าน การดูแลสุขภาพอนามัยให้สมาชิกภายในครอบครัว ตลอดจนงานซัก-รีด

2. งานเกษตรกรรม

2.1 งานเกษตรกรรมภายในครอบครัว ตั้งแต่่างานการเตรียมการเพาะปลูกจนถึงขั้นเก็บเกี่ยวเช่น การให้น้ำ ปุ๋ย พรุนดิน และงานเลี้ยงสัตว์ทุกประเภทเช่น งานเลี้ยงวัวควาย เป็ด ไก่ หมู (สัตว์ที่เลี้ยงไว้เป็นอาหารและสัตว์ที่เลี้ยงไว้ขาย) เป็นต้น

2.2 งานเกษตรกรรมรับจ้างและเออวัน* ผู้หญิง-ชายจะได้รับค่าแรงต่างกัน โดยที่หญิงจะได้รับในอัตราที่ต่ำกว่าชาย

3. งานรับจ้างทั่วไปทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านเช่น งานรับจ้างหัตถกรรม งานจักสาน งานเลื่อยไม้-ตัดไม้ งานอุตสาหกรรมระดับครัวเรือน และงานทุกชนิดที่สามารถตรวจสอบได้ว่าเด็กได้ออกรับจ้างหางาน

จากการศึกษาของอัญชลี สิงหนะตร-ธนาท เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและประชากรกับการเคลื่อนย้ายแรงงานสตรีในเชียงใหม่ พบว่าประชากรทั้งชายและหญิงมีการ

หมายเหตุ : * เออวัน หรือการลงแขก เป็นการแลกเปลี่ยนแรงงานกัน

เคลื่อนย้ายเพื่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจนอกหมู่บ้านเพิ่มจำนวนมากขึ้นทุกที โดยเฉพาะแรงงานสตรีวัยรุ่นช่วงอายุ 15-19 ปี มีการเคลื่อนย้ายสูงที่สุด และสูงกว่าแรงงานชายในวัยเดียวกัน ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงค่านิยมของชาวชนบทที่นิยมส่งบุตรชายเรียนต่อในระดับสูง สภาพดังกล่าวเท่ากับเป็นการบีบให้ผู้หญิงต้องเข้าเป็นแรงงานตั้งแต่อายุน้อย และก่อนแรงงานชาย การศึกษาของซูเพ็ญศรี วงศ์พุทธา (2514) ได้ข้อสรุปทำนองเดียวกันว่า ในชนบทผู้ปกครองนิยมให้บุตรชายศึกษาต่อมากกว่าบุตรหญิงในทุกกลุ่มอายุ และให้ลูกสาวช่วยงานบ้านตั้งแต่อายุน้อย และก่อนแรงงานชาย ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าเด็กหญิงสามารถช่วยครอบครัวทำงานได้มากกว่า ทหารายได้ให้มากกว่าถึงแม้ว่าค่าแรงหญิงจะต่ำกว่าค่าแรงชาย หรือการมีโอกาสจ้างสูงกว่าและความหลากหลายของงานมีมากกว่าเด็กผู้ชาย

และจากความเชื่อของคนไทยทั่วไปที่ว่าลูกชายสามารถบวช เพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ได้ ในขณะที่ลูกสาวไม่มีโอกาสบวช ดังนั้นลูกสาวจะต้องตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ด้วยการทำงานบ้าน ช่วยเหลือปรนนิบัติพ่อแม่ และช่วยเหลือพ่อแม่ด้วยการเลี้ยงดูน้อง ๆ ในกรณีที่พ่อแม่ยากจนยังจะต้องทำงานหาเงินมาช่วยอุปถัมภ์ค้ำจุนครอบครัวด้วย (อศิน รพีพัฒน์ และนิธิ เอียวศรีวงศ์, 2533)

การลงทุน และค่าใช้จ่ายในการศึกษา

ในการศึกษาเรื่องนี้มีสมมุติฐานว่า ครัวเรือนจะลงทุนการศึกษาให้แก่ลูกชายมากกว่าลูกหญิง จากการศึกษาเกี่ยวกับเด็กหญิงขาดโอกาสในการที่จะเข้าศึกษาต่อของ สมคิด พลศรี (2518) เหตุผลหนึ่งพบว่าครัวเรือนไม่เห็นความสำคัญของการเรียนหนังสือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งลูกหญิง และจากบทความของสุวลี จันทร์กระจ่าง (2528) ได้กล่าวถึงโอกาสของสตรีไทยในการศึกษาที่มีน้อยกว่าชายว่าเกิดจากทัศนคติและค่านิยมในเรื่องระหว่างเพศคือ ชายมีหน้าที่จัดการด้านเศรษฐกิจของครัวเรือน สำหรับหญิงมีหน้าที่จัดบริการต่าง ๆ ของครัวเรือน และจากสภาพที่หญิงต่ำกว่าชายในเรื่องของเกียรติยศที่ได้รับจากโลกภายนอกหมู่บ้าน โดยเฉพาะการเมืองและการปกครอง เพราะผู้ชายเป็นฝ่ายสะสมเกียรติยศให้แก่ครัวเรือน ลูกชายจึงเป็นฝ่ายใช้ทุนของครัวเรือนในการศึกษามากกว่าบุตรหญิง

ตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันจะพบว่า บทบาทของผู้หญิงต้องตกอยู่ในสภาพที่ต่ำต้อยกว่าชาย ถึงแม้ว่าผู้หญิงต้องทำงานอย่างหนักทั้งงานบ้านและงานเชิงเศรษฐกิจ โดยเฉพาะงานทางด้านเกษตรกรรม แต่ผู้หญิงกลับกลายเป็นผู้ที่ถูกปิดกั้นโอกาสในการศึกษา ยกเว้นการเรียนรู้เรื่องงานบ้าน

2.6 ระเบียบวิธีวิจัย

2.6.1 วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษานี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (descriptive method) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะโดยทั่วไปทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและประชากรของเด็กในท้องที่ที่ทำการศึกษา การเปรียบเทียบจะใช้วิธีวิเคราะห์ ในรูปของร้อยละหรือค่าเฉลี่ย

2.6.2 ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษานี้ เป็นการศึกษาทางเศรษฐศาสตร์ที่ใช้วิธีการทางมนุษยวิทยา โดยเลือกศึกษาระดับจุลภาค (Micro Level) คือระดับครัวเรือน ผู้ศึกษาได้เข้าไปสัมภาษณ์และสังเกตพฤติกรรมของเด็กและบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องกับตัวเด็ก ในหมู่บ้านชนบทเป็นระยะเวลา 3 เดือน การเลือกพื้นที่ศึกษา ได้เลือกหมู่บ้านที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจและสังคมแตกต่างกัน ดังนี้

(1) บ้านแม่กุ่มบก เป็นหมู่บ้านชนบทแบบเกษตรก้าวหน้าที่ประชากรส่วนใหญ่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองและมีรายได้หลักจากการเกษตร นอกจากนี้ยังมีอาชีพรองทำในยามว่างหลังจากการทำงานด้วย การเลือกกลุ่มตัวอย่างเด็ก ในหมู่บ้านนี้จะเลือกเด็กที่อยู่ทั้ง ในและนอกระบบการศึกษาจำนวน 15 ราย

(2) บ้านป่าสักน้อย เป็นหมู่บ้านชนบทแบบเกษตรยังชีพ หรือเกษตรน้ำฝนที่ประชากรส่วนใหญ่ไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง และเป็นหมู่บ้านที่มีงานหัตถกรรมหลากหลาย การเลือกกลุ่มตัวอย่างเด็ก ในหมู่บ้านนี้ จะเลือกเด็กที่อยู่ทั้ง ในและนอกระบบการศึกษาจำนวน 15 ราย

(3) บ้านปางป่าเลื่อง เป็นหมู่บ้านชนบทแบบเกษตรยังชีพ หรือเกษตรน้ำฝนที่

ประชากรส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง ประชากรของหมู่บ้านมีอาชีพหลักสองประเภท คือ การเกษตรและกรรมกรก่อสร้าง เป็นหมู่บ้านที่มีงานหัตถกรรมน้อยมากและครัวเรือนส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดี การเลือกกลุ่มตัวอย่างเด็กในหมู่บ้านนี้เช่นเดียวกับสองหมู่บ้านข้างต้น คือเป็นกลุ่มเด็กทั้งในและนอกระบบการศึกษาจำนวน 15 ราย

ในการศึกษานี้เป็นการศึกษาทางเศรษฐศาสตร์ที่ใช้วิธีการศึกษา และสังเกตการณ์ ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงได้เข้าไปพักแรมอยู่ในหมู่บ้านเป็นระยะเวลาหนึ่ง เพื่อที่จะศึกษาถึงกิจกรรมและพฤติกรรมของเด็กและผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กว่า ในแต่ละช่วงเวลาได้เกิดเหตุการณ์และมีการเปลี่ยนแปลงเช่นใด จึงจำเป็นที่จะต้องแบ่งช่วงการเข้าไปพักแรมเป็น 2 ระยะดังนี้

ระยะที่ 1 เริ่มเข้าหมู่บ้านในช่วงฤดูแล้งคือตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน 2534

ระยะที่ 2 เริ่มเข้าหมู่บ้านในช่วงฤดูฝนคือตั้งแต่เดือนกรกฎาคมถึงเดือนสิงหาคม 2534

การเลือกตัวอย่าง จะเลือกกลุ่มตัวอย่างเด็กชายและเด็กหญิงที่มีอายุตั้งแต่ 11 ปี ถึง 15 ปีบริบูรณ์ ที่พ้นระดับการศึกษาภาคบังคับของรัฐไปแล้ว และได้พักอาศัยอยู่ในหมู่บ้านขณะที่กำลังศึกษา

เหตุผลหนึ่งในการเลือกเด็กกลุ่มอายุ 11-15 ปี บริบูรณ์ในการศึกษารั้งนี้ เนื่องจากการศึกษาภาคบังคับของประเทศไทยคือชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งโดยปกติเด็กมักเรียนจบการศึกษภาคบังคับเมื่ออายุ 11 หรือ 12 ปี ช่วงเวลาหรือช่วงอายุดังกล่าวเป็นช่วงที่สำคัญที่จะมีการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ กล่าวคือ เด็กส่วนหนึ่งจะออกจากโรงเรียนและเข้าสู่กำลังแรงงาน ในขณะที่เด็กอีกส่วนหนึ่งอาจจะศึกษาต่อในระดับมัธยมศึกษาต่อไป และเหตุผลถัดมาคือเพื่อศึกษาด้านคุณค่าเสียโอกาสทางการศึกษา สำหรับเป็นข้อมูลที่ใช้ประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับการขยายโอกาสทางการศึกษาภาคบังคับ เพื่อให้การเรียนการสอนตรงกับความต้องการของเด็กในท้องถิ่นนั้น ๆ ต่อไป

2.6.3 สถานที่ที่ใช้ในการดำเนินการวิจัยและรวบรวมข้อมูล

- (1) บ้านแม่กุ่มบก หมู่ที่ 2 ตำบลสันกลาง อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่
- (2) บ้านป่าสักน้อย หมู่ที่ 3 ตำบลแม่ปู้คา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
- (3) บ้านปางป่าเลื่อง หมู่ที่ 4 ตำบลแม่ปู้คา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่